

**ETIČKE KONTROVERZE FER – PLEJA
U MEŠOVITIM BORILAČKIM
VEŠTINAMA**

**ETHICAL CONTROVERSES OF
FAIRPLAY
IN MIXED MARTIAL ARTS**

Bojan Miloradović¹

¹ Cambridge International School
„Kreativno pero”, Beograd,
Republika Srbija

Naučna kritika
doi: 10.5550/sgia.191501.se.m
UDK: 796.8.011.5

Primljeno: 17.08.2018.
Odobreno: 20.09.2019.

Korespondencija:
Miloradović Bojan
Cambridge International School
„Kreativno pero”, Beograd, Srbija
bojanucitelj@gmail.com

Sportlogia 2019, 15 (1), 16-23.
E-ISSN 1986-6119

SAŽETAK

Fer – plej u sportu osim što se odnosi na poštovanje pisanih pravila, odnosi se i na poštovanje nepisanih pravila koja spadaju u domen morala. Opšta moralna načela predstavljaju i sportska načela, a od moralnosti sportista umnogome zavisi da li će se u sportu manifestovati fer – plej. U radu, razmatrano je etičko pitanje fer – pleja u sportu, kako se moralna načela manifestuju u sportu kroz fer – plej i kakav značaj imaju moralna načela za sport i društvene vrednosti. Takođe, autor se bavi poreklom mešovitih borilačkih veština i njihovim razvojem kao sporta, manifestovanjem fer – pleja kroz poštovanje ustanovljenih pravila, moralnim dilemama pred kojima se sportisti nalaze na sportskim borilištima i van njih, kao i postupcima koje čine sportisti kako bi došli do pobede. U poslednje vreme, neretko se dešava da sportisti postupaju nečasno, kako na sportskim borilištima tako i van njih, da bi došli do određenog cilja na takmičenjima pa se samim tim vode različite diskusije u vezi sa fer – plejom u sportu.

Ključne reči: *normativni pristup, teleološki pristup, aretistički pristup, utilitarizam*

Miloradović, B. (2019). Etičke kontroverze fer-pleja u mešovitim borilačkim veštinama. *Sportlogia*, 15 (1), 16-23. doi.org/10.5550/sgia.191501.se.m

Etička problematizacija fer – pleja u mešovitim borilačkim sportovima

U savremenom društvu pod uticajem sve veće komercijalizacije sportova, a samim tim i pod uticajem velikih količina novca koje idu uz popularizaciju tih sportova, za pojam fer – plej (fair play) u sportu se vezuju i negativne konotacije nepoštenih postupaka, korupcije i davanja nedozvoljenih supstanci sportistima od strane lekara koga, u svom sastavu ima svaki veći klub (Brkljačić, 2007; Sturza Milić i Šekeljić, 2012; Savić i Aleksić 2015). „Otuda je obračun s kritičkim umom i vizionarskom svešću jedan od najvažnijih zadataka sporta. On je vaspitanje čoveka vladajućim odnosima i vrednostima koji dobijaju mitsku vrednost” (Simonović, Lj., i Simonović, D. 2005:13). Fer – plej u prevodu sa engleskog jezika znači poštena igra (onlinerecnik.com), predstavlja stav o postupcima sportista, odnosi se na poštovanje pravila igre i predstavlja skup nepisanih pravila, odnosno skup moralnih načela koja se odnose na postupanje sportista po kodeksu časti, viteštvo i na vrline koje krase i ističu svakog pojedinca. Poštovanje pravila igre zavisi, osim od sportskih federacija i osoba zaduženih za kontrolisanje sprovođenja određenog pravilnika, i od moralnosti sportista (Kozarčanin, 2008). Čovek kroz sport pokušava da maksimalno unapredi svoje motoričke sposobnosti i fizičke mogućnosti svoga tela. Pravi sportista u svom protivniku ne vidi prepreku na putu ka ostvarenju svoga cilja, već ga posmatra kao instrument za procenu svojih sposobnosti u cilju napredovanja (Brkljačić, 2007).

Fer – plej u sportu se ogleda kroz moralne dileme koje se javljaju u određenim situacijama, kako na sportskom terenu tako i van njega. U svakoj sportskoj disciplini, bilo

da je reč o kolektivnim sportovima ili pak o individualnim, postoje određena pravila igre.

Pravila igre, osim što predstavljaju zakone po kojima se nadmetanje odigrava, prožeta su moralnim normama. Moralne norme u sportu se ogledaju kroz fer – plej koji u takmičarima pokreće preispitivanje njihovih namera tokom igre. Fer – plej, kao deo sporta, ima nameru da probudi u takmičarima sportski duh u cilju usvajanja pravih vrednosti sporta, koje su zapravo moralne vrednosti (Brkljačić, 2007; Čeh, 2013).

Sport se deli na dve osnovne grupe: kolektivne i individualne. Osoba se može baviti sportom profesionalno, amaterski i rekreativno. Prema daljoj podeli, sport se deli na: profesionalni, amaterski, rekreativni, i školski sport (Ilić, 2012).

Značaj fer – pleja se ogleda i u obrazovanju mladih, koji se posmatrajući sportiste mogu naučiti nečemu što je dobro, a to su moralne vrednosti koje krase igru i sport. Mladi se mogu naučiti kroz posmatranje fer – pleja u sportu i tome da pobjeda nije najvažnija kroz primer koji je dao Mike Pantangco u amaterskom MMA meču kada je predao meč koji je dobijao, jer je uvideo da je previše povredio svog protivnika i da će ga trajno povrediti ako nastavi borbu (Sport News, 2018).

„Svaka zemlja vodi određenu politiku prema području društvenih delatnosti, pa tako i prema sportu, tj. sportskoj (fizičkoj) kulturi. Miroljubiva aktivna egzistencija, promjena političkih sustava, konkurencija, nacionalna, religiozna i rasna diskriminacija, bez sumnje, pitanja su politike koja se nužno odražavaju i na sport” (Brkljačić, 2007: 232).

Prema navodima pojedinih autora (Radovanović i Ponorac, 2014) „sportski moral spada u opštu oblast morala u kontekstu sporta. Ispoljava se u uverenjima, sudovima i postupcima, koji se odnose na to

šta je pravilno, a šta nepravilno i nemoralno u sportu, a obuhvata fer – plej, sportsko ponašanje i karakter” (Ibid.).

Ukoliko se u svakom pojedincu probudi pravi sportski duh koji počiva na moralnim načelima razvijaće se i fer – plej (Brkljačić, 2007). Na taj način poštovaće se pravila igre, poštovaće se protivnici i u pobedi kao što je Nick Diaz na jednom od najprestižnijih takmičenja prišao svom protivniku (Frank Shamrock) dok je ležao poražen na podu rekavši mu: „Moraš ustati, ti si legenda” („You gotta get up, you’re a legend”), i nakon poraza poput Matt-a Serra-a koji je podigao svog protivnika (Georges St-Pierre) i proslavio zajedno sa njim njegovu pobjedu, poštovaće se sudije i drugi učesnici nekog sportskog dešavanja (Sport News, 2018). „Najvredniji je doprinos sporta karakteru prihvatanje poraza. Prihvatanje poraza u sportu osigurava nam pobjedu u rješavanju i nošenju s problemima u životu” (Brkljačić, 2007).

Mešovite borilačke veštine (MMA – Mixed Martial Arts) datiraju čak iz perioda antičke Grčke. Poreklo mešovitih borilačkih veština vezuje se za sport Prankation (pan – sve,kratos – moć ili snaga) koji je nastao oko 648. godine pre nove ere u Grčkoj, i predstavljao je mešavinu rvanja i boksa sa veoma brutalnim pravilima po kojima bi se meč završavao ukoliko jedan takmičar podigne ruku ili ostane bez svesti, a neretko se dešavalo da se borba završi smrću jednog ili oba takmičara. U ovom sportu je bilo zabranjeno ujesti protivnika i „kopati” mu oči, i to su bila jedina pravila. Ovaj sport je bio toliko popularan da je uvršten u Olimpijske igre, a u korist popularnosti stoji podatak da su Rimljani preuzeli ovaj sport i aktualizovali ga kroz čuvene gladijatorske borbe (Šiljak, 2007; Soldo, 2015).

Podaci o razvoju mešovitih borilačkih veština govore o tome da su

mnogi narodi, iz različitih delova sveta, kroz vekove imali u svojoj tradiciji određenu kombinaciju borilačkih veština koje su uvrstili u tradicionalna takmičenja i ritual (Šiljak, 2007).

„Japan slobodno može da se nazove ocem MMA, a Amerika majkom tog sporta” (Soldo, 2015). Smatra se da je MMA u Japanu stekao popularnost svetskih razmera u takmičenjima sportske organizacije Pride FS (Pride Fighting Championship) koju je otkupila druga sportska organizacija UFC (Ultimat Fight Championship) iz Amerike kako bi je ugasila i time postala vodeća u tom sportu. „Samim tim MMA dobija veliku medijsku pažnju i postaje najbrže rastući sport na svetu” (ibid.). „Savremeni MMA najviše vodi poreklo od takmičenja bez pravila (Vale Tudo), koja su postala popularna u Brazilu početkom XX veka. Ovaj sport je međunarodni uspeh postigao tek od 1993. kroz UFC turnire (Ultimate Fight Championship) koje je u SAD pokrenuo Rorion Grejsi (Rorion Gracie)” (ibid.). U MMA spadaju boks, kik-boks, mai tai boks, rvanje, džudo, aikido, te kvon do, brazilski džiu-džicu i drugi, pa otuda i sam naziv mešane borilačke veštine (ibid.). Mnogi veruju da u savremenom MMA nema pravila po kojima takmičari učestvuju, već da je to borba prsa u prsa gde je sve dozvoljeno. U prilog tome da to baš i nije tako, govore podaci da postoje pravila za profesionalni MMA, i za amaterski MMA u kome je uključeno mnogo više pravila po pitanju zaštite takmičara nego za profesionalni MMA, što ne znači da se u profesionalnom ne vodi računa o bezbednosti takmičara, koja je propisala Atletska komisija SAD pod nazivom Jedinstvena pravila mešanih borilačkih veština (The Unified Rules of Mixed Martial Arts) (Association of Boxing Commissions and Combative Sports, 2016).

Normativni pristup: Fer – plej kao poštovanje uspostavljenih pravila

Etika i moral vuku korene sve do prvih životnih zajednica ljudi, u kojima su postojala određena pravila ponašanja u cilju boljeg funkcionisanja grupe. Radi dobrobiti ljudske zajednice takva pravila ponašanja, odnosno norme, su dovodila do izdvajanja, prihvatanja i odobravanja samo dobrih modela ponašanja. Razvojem civilizacija, i društva u globalu, razvija se i moral. Moralna načela predstavljaju kodeks ponašanja i podrazumevaju stalno preispitivanje namera i postupaka kako svojih, tako i tuđih (Singer, 2004).

Sport predstavlja čovekovu potrebu za kretanjem i podrazumeva različite aktivnosti (Đorđević, 2010), odnosno obuhvata sve aktivnosti sa zajedničkim ciljem – takmičenjem tj. odmeravanjem „svoje snage u procesima stvaralaštva” (Čeh, 2013). Jednu od osnova sporta predstavljaju pravila igre koja su različita u zavisnosti od sportske discipline (Kozarčanin, 2008).

Etika, kao filozofija morala, prožima se i kroz sport. Na samom početku, mora se napraviti jasna razlika između morala i zakona. Zakon nije isto što i moral. Moral se odnosi na postupke iza kojih prvenstveno stoji namera, i za postupke kao takve imamo mogućnost moralne evaluacije (Perović, 2013).

Sport ima velikog uticaja na društvene vrednosti pa je samim tim i koristan za njih. „Nema zemlje na svetu koja sportu i sportskim aktivnostima ne poklanja posebnu pažnju. Sportska borilišta postala su svojevrsni poligoni na kojima države (preko svojih takmičara) proveravaju i potvrđuju svoj prestiž. Vrhunski rezultati i uspesi na takmičenjima rangiraju se kao najviše društvene vrednosti” (Radoš, 2004). Kao najbolji primer poštovanja pravila ovog

sporta i časnog postupanja prema njemu, može se uzeti jedan od najboljih MMA sportista svih vremena, ruski predstavnik ovog sporta, Fedor Emelianenko bez ikakve mrlje u svojoj karijeri, koga popularno zovu Poslednji Imperator upravo zbog njegove časne i velike karijere.

Teološki aspekt: Pobeda opravdava sredstva

Van borilišta, javljaju se određene dileme. Kada se govori o etici u sportu, najčešće se prvo pomisli na korišćenje nedozvoljenih supstanci, odnosno na doping, od strane sportista radi pomeranja sopstvenih fizičkih granica i postizanja boljih rezultata. Tada se može javiti moralna dilema kod takmičara, da li na nedozvoljen način pobediti protivnika u sportskom nadmetanju koje sledi. U profesionalnom MMA sportu, zabeležen je slučaj da je jedan poznati borac, Thiago Silva, išao toliko daleko da je na doping kontroli predao urin životinjskog porekla da se ne bi otkrilo da je koristio nedozvoljena sredstva kako bi pobedio u predstojećem meču, a to ga je koštalo osude, zabrane bavljenja MMA sportom godinu dana i novčanom kaznom od 33, 750 dolara. Zbog ogromnih količina novca koje se mogu zaraditi u profesionalnom sportu za kratko vreme, sportisti se neretko služe nepoštenim načinima da bi zaradili novac koji postavljaju kao prioritet u odnosu na fer – plej. Simonović i Simonović navode da „što je brži obrt kapitala, utoliko ima manje mesta za ljudsko” (Simonović, LJ. i Simonović, D. 2005). Otuda čuvena maksima da je sport preveliki biznis da bi bio samo igra.

„Sportska etika koja se može i treba istaći je ona koja poštuje učesnike kao osobe, ali i ona koja izbegava da napravi dvostruku grešku: odnosno da se sa jedne

strane ne ostavlja dovoljno prostora za manipulisanje idejama u sportu koje se zalažu za inteligentnu upotrebu sile, kako sa druge strane pojedinci (sportisti) u potrazi za pobjedom (profitom) ne bi bili u mogućnosti da urade nešto pogrešno što bi narušilo moralna načela sporta ali i njih samih” (Anastasovski, 2014). U kontekstu profita, javlja se egoizam u funkciji stavljanja sopstvenog interesa iznad interesa drugih ljudi. Egoizam se neće smatrati nečim rđavim ako sportista želi da unapredi svoje interese ukoliko ne čini nešto što je moralno nedopustivo u cilju ostvarenja tih interesa. Piter Singer, prema Kurtu Bajeru, navodi da se prema psihološkom egoizmu kao jednoj od pet verzija egoizma, „po pravilu, egoisti karakterišu željama ili motivacijama kojim upravlja samouvažavanje, a neegoisti željama i motivima koji »adekvatno« uvažavaju druge” (Singer, 2004). „Posle dela Kanta, Rida i Bentama postalo je široko prihvaćeno da osnovni princip morala mora da bude princip koji svi mogu da upotrebljavaju”(Ibid.).

Aretistički pristup : Fer – plej u funkciji moralnog postupanja

Osim što se povezuju različite kulture i otklanjaju barijere rasne pripadnosti, razmenjuju se i iskustva koje te kulture poseduju. Na taj način, sport predstavlja multikulturalnost, otklanja se rasna netrpeljivost, razvija se osećaj pripadnosti svetskoj zajednici, dolazi do podizanja svesti kod svih aktera sportskih dešavanja, od igrača do navijača nekog sportskog kluba.

Prema Milenku Peroviću, Kantov „princip morala je unutrašnje uvjerenje (intentio), a ne spoljašnja posljedica djelanja (operatio). Princip morala je osnovni predmet etike. Etika počiva na pojmovima slobode, trebanja, dužnosti, moralnog

zakona i kategoričkog imperativa” (Perović, 2013). Kategorički imperativ se odnosi na dužnost koja je pokretač ispravnog postupanja.

„Deontološka etika ili etika savjesti referira se na svjest odnosno smatra da je dužnost slijediti moralne postavke i stavove, gdje sine lege autem poena conscientia est (kada nema zakona, kazna je savjest). U svoja razmatranja ona priziva tzv. zlatno pravilo poštovanja spram drugih u prakticanju sporta, uz moguće reference na cijeli niz filozofa poput I. Kanta i njegova kategoričkoga imperativa, ali i imperative na način kako su ih izrazili Kung Fu Tze, Tales, Isus...” (Škerbić, 2014).

Što se tiče moralnih dilema na borilištu, one se ogledaju kroz unutrašnja preispitivanja samog takmičara o svojim postupcima, ili o svojim namerama tokom igre. U takmičaru, ponesenom željom za pobjedom, vodi se borba između onoga što je dobro i ispravno i onoga što nije. Fer plej i sportski duh se mogu manifestovati ukoliko neki takmičar primeti da se protivnik povredio, i ukazati na povredu protivnika tako što će zatražiti pomoć kao što je učinio MMA borac Danny Missin koji je tražio da se meč prekine da bi se njegovom protivniku ukazala pomoć, ili mu sam pomoći kao što je učinio profesionalni MMA borac Bakhtiyar Arzumanov u jednom meču vadeći zaštitnu gumu iz protivnikovih usta kako se ovaj ne bi ugušio. Naime, ukoliko takmičar primeti ili uradi nešto što je loše i nije dozvoljeno, a sudije i ostali učesnici nadmetanja to ne primete, u takmičaru se javlja dilema da li da postupi ispravno i prijavi sudiji taj postupak, ili ne (Sport News, 2018).

Ta dilema se odnosi na unutrašnje preispitivanje sportiste o tome šta je za njega korist u takvoj situaciji, kako uopšte on shvata korist, da li će biti srećan ili ne ukoliko prijavi ili ne prijavi sudiji ono što je

primetio. „Klasičan oblik utilitarističkom stavu dao je Bentam. Pokušao je utemeljiti područja morala, politike, zakonodavstva i vlasti lukrativno – kalkulativnom principu.

Na osnovu hedonističkog stava on princip korisnosti postavlja kao najviši princip prosuđivanja morala i prava. Princip korisnosti izjednačava s principom sreće” (Perović, 2013). Prema Piteru Singeru, Bentam „je tvrdio da njegov utilitaristički princip - da mi treba da postignemo što veću sreću za što veći broj - jeste na prvi pogled racionalan i da pruža racionalan metod za donošenje moralnih odluka”(Singer, 2004), i da „nije slučajno da su Bentam i njegova filozofija bili u središtu jedne aktivne grupe političkih reformatora” (Ibid.).

Ako takmičar prijavi sudiji loš postupak koji je primetio, ili prizna svoju grešku sam, dolazi do manifestovanja fer – pleja i izgradnje pravog sportskog duha, kako kod pojedinca tako i u celokupnom sportu, a sam takmičar tim svojim postupkom izlazi iz situacije kao moralni pobednik. „Konsekvencijska ili posljedična etika veoma je rasprostranjen vid etike sporta s nizom problemskih situacija i pitanja, među kojima se posebice ističe dominantno »utilitarno ponašanje« sportaša prilikom donošenja odluke o tome koji niz akcija poduzeti te o tome uzeti ili ne u obzir samo dobro (korist) za vlastiti tim (ili samoga sebe) ili i dobro (korist) za igru (ili sport) u cjelini” (Škerbić, 2014).

ZAKLJUČAK

Sa etičkog aspekta, fer – plej se može posmatrati kroz postupke centralnih aktera sportskih takmičenja u određenim situacijama, na sportskom borilištu i van njega, koji se odnose na poštovanje pisanih i nepisanih pravila po kojima bi trebalo da postupaju. Karijera sportiste, koja se zasniva upravo na njegovim postupcima tokom karijere, reprezentuje se poštovanjem tih pravila. Shvatanje utilitarizma od strane sportista, može se reći da najznačajnije utiče na njihove moralne dileme pred kojima se oni često nalaze. Postupci sportista u situacijama u kojima se oni moralno „lome” mogu biti okarakterisani kao viteštvo I časno postupanje, ili naići na osudu jer su njihovi postupci bili nečasni ili rđavi.

LITERATURA

- Anastasovski, I. (2014): *Filozofija sporta, ideal i stvarnost*. Retrived from <http://savremenisport.com/teorija-sporta/osnove-sporta/1/26/filozofija-sporta-ideal-i-stvarnost>. 5.5.2017.
- Association of Boxing Commissions and Combative Sports (2016). *The Unified Rules of Mixed Martial Arts*. California Athletic Commission.
- Brkljačić, M. (2007): Etika i sport. *Medicina*, 43, 230 – 233.
- Čeh, M. (2013.), Etika i sport. *Organizacijski oblici rada u područjima edukacije, sporta, sportske rekreacije i kineziterapije*, 22, 404. – 408.
- Dorđević, A. (2010). Rekreacija kao način savremenog življenja. *Sportska medicina*, 5 (2), 54-77.
- Ilić, V. (2012). *Sistem i organizacija sporta*. Beograd: DTA-Beograd, Visoka škola strukovnih studija, Akademija fudbala Beograd.
- Kozarčanin, A. (2008): Etika u sportu. *Sport Science*, 1(1), 54-56.
- Perović, M. (2013): *Filozofija morala*. Novi Sad: Cenzura.
- Piter Singer, P. (2004): *Uvod u etiku*. Novi sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Radenović, S., Jeremić, V. (2015): Jedan prilog bioetici sporta – „Medicina, sport, bioetika”. *Sport, medicina, bioetika*, 42-48.
- Radoš, J. (2014): Opšte determinante filozofije sporta. *Godišnjak Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja*, (12), 11-16.
- Radovanović, D., Ponorac, N. (2014). *Doping i antidoping*. Niš.
- Renson, R. (2009): Fair Play: Its Origins and Meanings in Sport and Society. *Kinesiology*, 41 (1), 5-18.
- Savic, S., Aleksic, A. (2015). Bioetika sporta: Medicinska pitanja u sportu. *Sport, medicina, bioetika*, 15-20.
- Simonović, D., Simonović, Lj. (2005): *Novi svet je moguć*. Beograd.
- Soldo, M. (2015): *Upoznajte MMA, lekcija 2: Nastanak, istorijati i razvoj ovog sporta*. Retrived from: <http://hotsport.rs/2015/04/15/upoznajte-mma-lekcija-2-nastanak-istorijat-i-razvoj-ovog-sporta-foto/> on 19. 6. 2017.
- Sport News (2018). *20 Sportsmanship Moments in MMA*. Retrived from: https://youtu.be/ZnW0Q_MDCGI, on 18.11.2018.
- Sturza Milić, N., Šekeljić, G. (2012): Primena nedozvoljenih sredstava u radu sa motorički darovitom decom – jedan oblik dehumanizacije sporta. *Darovitost i moralnost*, 17, 875-885.
- Šiljak, V. (2007): *Istorija sporta*. Beograd: Fakultet za menadžment u sportu Univerziteta „Braća Karić”.
- Škrebić, M. (2014): Etika sporta kao novi nastavni predmet?. *Metodički ogledi*, 21(1), 47-66.

ABSTRACT

Fair play in sports, except for the respect of written rules, applies to respecting unwritten rules that fall within the domain of morality. General moral principles are also sporting principles, and the morality of athletes depends largely on whether a fair play will manifest itself in sport. In the paper, the author deals with the ethical issue of fair play in sport, as moral principles manifest themselves in sport through fair play and the importance of moral principles for sport and social values. Also, the author deals with the origin of mixed martial arts and their development as a sport, the manifestation of fairness through respect for established rules, the moral dilemmas that athletes can find in and outside sports arena, as well as the actions of athletes to win them. Lately, it is not uncommon for athletes to act dishonestly, both at and outside sports arena, in order to reach a specific goal in competitions, and therefore, they are led by various discussions regarding the fair play in sport.

Key words: *normative approach, teleological approach, aretistic approach, utilitarianism.*

Primljeno: 17.08.2018.
Odobreno: 20.09.2019.

Korespodencija:
Miloradović Bojan
Cambridge International School „Kreativno pero’’,
Beograd, Srbija
bojanucitelj@gmail.com